

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.7.37>

ПОДЕЈСЬЦЕ НАУКОВЕ ДОТЫЦАЇ ТИПОВИХ СИТУАЦІЇ БАДАВЧИХ ПРИЗ БАДАНИУ ПРЗЕСТЄПСТВ КАРНИХ ЗВІАΖАНИХ З КОРЫСТАНИЕМ З БАНКОВОЇ ІНТЕРНЕТОВЕЇ

Valerii Sysoliatin

student Naukovo-Badawczego Instytutu Prawa Publicznego (Kijów, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-3228-8845

valerii_sysoliatin@ukr.net

Adnotacja. Artykuł naukowy poświęcony jest omówieniu wybranych aspektów postępowania karnego w sprawach karnych związanych z korzystaniem z bankowości internetowej. Badane są typowe sytuacje dochodzeniowe podczas dochodzenia w sprawie określonej kategorii czynów nielegalnych. Podkreśla się, że algorytmizacja jest obowiązkowym elementem każdego procesu, oczywiście tylko w tych przypadkach, gdy jego organizatorowi zależy na konsekwentnym i celowym działaniu. Dochodzenie w sprawie przestępstw związanych z korzystaniem z bankowości internetowej nie jest wyjątkiem. Jednocześnie algorytmizacja musi być zbudowana według pewnego systemu. Pod tym względem proces dochodzeniowy opiera się na typowych sytuacjach dochodzeniowych. Przecież w określonych sytuacjach mogą kumulować się zarówno wersje kryminalistyczne, jak i osobne informacje o zdarzeniu nielegalnego czynu i jego uczestnikach (ofiarach, świadkach, podejrzanych).

Słowa kluczowe: przestępstwa, bankowość internetowa, cyberprzestępczość, typowa sytuacja dochodzeniowa, czynności dochodzeniowe (poszukiwawcze).

SCIENTIFIC APPROACHES REGARDING TYPICAL INVESTIGATIVE SITUATIONS WHEN INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF INTERNET BANKING

Valerii Sysoliatin

Applicant of the Research Institute of Public Law (Kyiv, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-3228-8845

valerii_sysoliatin@ukr.net

Abstract. The scientific article is devoted to the coverage of certain aspects of the investigation of criminal offenses related to the use of Internet banking. Typical investigative situations during the investigation of a certain category of illegal acts are studied. It is emphasized that algorithmization is a mandatory component for any process, of course, only in those cases when its organizer aims for consistent and purposeful activity. The investigation of criminal offenses related to the use of Internet banking is no exception. At the same time, algorithmization must be built according to a certain system. In this regard, the investigation process is based on typical investigative situations. After all, the specified situations can accumulate both forensic versions and separate information about the event of an illegal act and its participants (victims, witnesses, suspects).

Key words: criminal offenses, Internet banking, cybercrime, typical investigative situation, investigative (search) action.

НАУКОВІ ПІДХОДИ СТОСОВНО ТИПОВИХ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРНЕТ-БАНКІНГУ

Валерій Сисолятин

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права (Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-3228-8845

valerii_sysoliatin@ukr.net

Анотація. Наукова стаття присвячена висвітленню окремих аспектів розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу. Досліджуються типові слідчі ситуації при розслідуванні визначеної категорії протиправних діянь. Наголошено на тому, що алгоритмізація є обов'язковою складовою для будь-якого процесу, звичайно, лише в тих випадках, коли у його організатора на меті буде послідовна та цілеспрямована діяльність. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу, не є виключенням. У той же час, алгоритмізація повинна бути побудована відповідно до певної системи. В цьому розрізі, процес розслідування будується на типових слідчих ситуаціях. Адже в собі вказані ситуації можуть акумулювати як криміналістичні версії, так і окремі відомості про подію протиправного діяння та її учасників (потерпілих, свідків, підозрюваних).

Ключові слова: кримінальні правопорушення, інтернет-банкінг, кіберзлочинність, типова слідча ситуація, слідча (розшукова) дія.

Постановка проблеми. Алгоритмізація є обов'язковою складовою для будь-якого процесу, звичайно, лише в тих випадках, коли у його організатора на меті буде послідовна та цілеспрямована діяльність. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу, не є виключенням. В той же час, алгоритмізація повинна бути побудована відповідно до певної системи. В цьому розрізі, процес розслідування будується на типових слідчих ситуаціях. Адже в собі вказані ситуації можуть акумулювати як криміналістичні версії, так і окремі відомості про подію протиправного діяння та її учасників. Тому вважаємо необхідним дослідити типові слідчі ситуації при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий доробок у розвиток на типових слідчих ситуаціях під час розслідування кримінальних правопорушень внесли такі науковці, як В.П. Бахін, А.Ф. Волобуєв, А.В. Іщенко, В.О. Коновалова, Є.Д. Лук'янчиков, В.В. Пясковський, М.В. Салтевський, Р.Л. Степанюк, В.В. Тищенко, К.О. Чаплинський, Ю.М. Черноус та ін. Але у нашому дослідженні конкретизовано окремі позиції стосовно типових слідчих ситуацій в кримінальних провадженнях визначеної категорії з огляду на сучасну судово-слідчу практику та позиції науковців.

Метою статті є дослідження типових слідчих ситуацій при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу.

Виклад основного матеріалу дослідження. З приводу типових слідчих ситуацій одразу вважаємо за доцільне звернутися до дослідження С.В. Веліканова, який ще на початку 2000-х зауважував, що органам розслідування доводиться діяти в різних умовах і обставинах, які складаються під впливом особливостей протиправних діянь, дефіциту часу та доказової інформації, специфіки відносин між учасниками кримінального процесу. Також автор акцентував увагу на тому, що у такому аспекті процес розслідування вбачається як система слідчих ситуацій, які змінюються протягом усього періоду кримінального провадження. Крім того, науковець зазначав, що виділення слідчої ситуації об'єктом власного наукового дослідження зумовлюється потребою виявлення особливостей криміналістичного підходу до вивчення процесу досудового слідства як стадії кримінального судочинства. На останок, вчений-криміналіст сформулював наступне визначення окресленої наукової категорії: «...це сукупність сформованих на певному етапі умов – положення, стану й обстановки – розслідування, що сприймаються, оцінюються слідчим для вирішення тактичних задач розслідування» (Веліканов, 2002). Як бачимо, питання типових слідчих ситуацій було актуальним ще на початку сторіччя і з часом не втратило свого значення.

Досить точно Є.С. Хижняк свідчить про те, що вказана наукова категорія (як і криміналістична характеристика) є одним із найбільш важливих інструментів у руках уповноваженої особи, яка здійснює доказування. Це надає змогу максимально підвищити ефективність діяльності з розслідування протиправних діянь, а володіння типовими слідчими ситуаціями дає змогу уповноваженій особі окреслити коло пріоритетних завдань, а також уникнути непотрібної витрати часу та сил. Крім того, дослідник зауважує, що «...на основі зіставлення типової слідчої ситуації й ситуації, що сталася під час розслідування конкретного злочину, використовуючи взаємозв'язки між елементами криміналістичної характеристики цієї групи злочинів, слідчий зможе оптимально спланувати процес розслідування та найефективніше вирішити завдання встановлення особи, яка вчинила злочин» (Хижняк, 2012: 197).

А вже А.Ф. Волобуєв наголошував на тому, що «типові, тобто найбільш характерні слідчі ситуації відіграють ключову роль у формуванні практичних рекомендацій у кожній окремій методиці розслідування. Під слідчою ситуацією в криміналістиці розуміють умови розслідування злочину на певний його момент. Серед умов розслідування виділяють такі: – інформаційні фактори (відомості про злочин – докази, оперативно-розшукова інформація); – процесуальні фактори (наприклад, наявність підозрюваного на певний момент розслідування); – тактичні фактори (наприклад, позиція, яку займає підозрюваний на допиті); – психологічні фактори (психологічні особливості осіб, що беруть участь у розслідуванні); – матеріально-технічні й організаційні фактори (наявність необхідних засобів і можливостей їх використання). Це – поняття слідчої ситуації в широкому її розумінні. Але під час побудови окремих методик розслідування виявилось, що дуже важко типізувати деякі фактори, наприклад психологічні, матеріально-технічні й організаційні. Тому в криміналістичній методиці використовується поняття слідчої ситуації у вузькому розумінні – як сукупності відомостей про злочин, яка обумовлює завдання розслідування й відповідні засоби їх вирішення – гласні та негласні слідчі (розшукові) дії. Типові слідчі ситуації формуються в окремих методиках розслідування вже на стадії відкриття кримінального провадження залежно від характеру первинного матеріалу про злочин» (Волобуєв, Степанюк, Малярова, 2018: 12).

В свою чергу, М.М. Єфімов вказував на те, що «...у ході розслідування слідчий ознайомлюється з великою кількістю речових доказів, документів. Автор зазначає, що означена уповноважена особа реалізує це з метою безпосереднього отримання інформації в результаті проведення оперативно-розшукових і слідчих (розшукових) дій. Враховуючи це, приймаються відповідні рішення про організацію та планування процесу розслідування злочинів, використання допомоги спеціалістів й інших підрозділів органів внутрішніх справ. Дані про обставини вчинення злочину є предметом аналізу у процесі розслідування. Сукупність зазначеної інформації, отриманої з різних джерел, становить зміст слідчої ситуації» (Єфімов, 2018: 145).

Зі свого боку, С.С. Чернявський формулює типову слідчу ситуацію як інформаційну модель з найбільш значущими властивостями та ознаками процесу розслідування в кримінальних провадженнях щодо злочинів певної категорії (Чернявський, 2010: 405).

Також вважаємо доречною позицію А. Іщенка і Г. Щербакова, які акцентували увагу на тому, що вивчення питання слідчої ситуації як криміналістичної категорії має теоретичне та прикладне значення. Крім того, автори зазначили, що теоретичне значення розроблення цієї проблеми в загальному полягає в об'єктивній необхідності конкретизації змісту та поняття вказаної наукової категорії. З приводу його практичного значення дослідники зауважили, що воно полягає в тому, що визначення змісту слідчих ситуацій, їх класифікація, аналіз і оцінка дають можливість об'єктивно обґрунтувати вибір варіантів методики розслідування, які найбільшою мірою відповідали б обставинам і завданням розслідування на певному етапі (Іщенко, Щербаков, 2003: 57).

А вже Р.Л. Степанюк засвідчував, що досліджувана наукова категорія може бути визначена наступним чином: «...сформульована на підставі аналізу практики розслідування певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної у слідчого інформації про обставини злочину й обставини, що склалися на відповідному етапі розслідування» (Степанюк, 2013: 111).

Цікавим вважаємо твердження С.В. Веліканова з приводу того, що вивчення природи та структури слідчої ситуації дозволяє зробити вивід про сутність досліджуваного явища. Серед аспектів, які характеризують наведене, науковець виокремив такі: «...1) криміналістична сутність слідчих ситуацій виявляється в специфіці обстановки і стану розслідування в процесі їх формування, розвитку і вирішення; 2) соціолого-правовий аспект полягає в тому, що слідча ситуація розвивається і складається в рамках, установлених чинним законодавством (матеріальним і процесуальним) при відповідному рівні сформованих відносин; 3) інформаційно-психологічний аспект полягає в тому, що всяка ситуація представляється у вигляді сприйнятої слідчим сукупності даних, що характеризують стан і обстановку розслідування, використовуваних для оцінки і моделювання як слідчих ситуацій, так і засобів їх вирішення відповідними методами» (Веліканов, 2002: 33).

Підсумовуючи, сформулюємо авторське визначення типової слідчої ситуації – це побудована на основі опрацювання певної категорії кримінальних проваджень інформаційна модель з найбільш значимими ознаками та властивостями окремої категорії кримінальних правопорушень.

З приводу класифікації типових слідчих ситуацій, то переважна більшість науковців, як вірно вказує В.М. Шевчук, вводять за основу в першу чергу критерій складності: прості та складні. Також автор зауважує, що при цьому слідча ситуація є складною і в тих випадках, коли реальна інформаційна невизначеність вимагає побудови декількох її імовірнісних моделей. На основі вищезазначеного науковець зробив наступний висновок: «Якщо ж інформації про ситуацію достатньо для побудови її однозначної моделі, то така ситуація буде простою. В основі поділу лежить характеристика одного з компонентів інформаційного характеру – проінформованості слідчого» (Шевчук, 2014: 143).

У свою чергу, В.К. Весельський зазначає, що «...в основі всіх загальноприйнятих у криміналістиці класифікацій лежить якась одна ознака. Підставою ж для загальної класифікації слідчих ситуацій є її якісна, стосовно можливості досягнення цілей розслідування, характеристика. Тому він поділяє всі слідчі ситуації на сприятливі та несприятливі для розслідування і вважає, що досягнення слідчим будь-якої з намічених цілей має починатися з оцінки наявної слідчої ситуації й, за необхідності, – з ужиття заходів щодо зміни її в сприятливу сторону» (Весельський, 2011: 195).

Стосовно класифікації типових слідчих ситуацій при розслідуванні кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу, наведемо позиції дослідників, які опрацьовували дотичні тематики. Наприклад, окрема група науковців (Є.Д. Лук'янчиков, С.Ю. Петряєв), залежно від характеру та обсягу отриманої інформації, на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень у сфері інформаційних технологій виділяє наступні ситуації: «...1) є відомості про факти незаконного втручання в роботу ЕОМ та їхню систему (перекручування чи знищення комп'ютерної інформації та її носіїв), при цьому відомості про спосіб доступу до неї і осіб, що вчинили дане діяння, відсутні; 2) встановлені факти злочинного заволодіння комп'ютерною інформацією, при цьому відомості про спосіб доступу до неї і осіб, що вчинили дане діяння, відсутні; 3) встановлені порушення правил експлуатації ЕОМ та їхніх систем (крадіжка, перекручування, копіювання, істотне порушення роботи ЕОМ), при цьому відомості про осіб, що вчинили дане діяння, відсутні; 4) встановлені факти злочинного впливу на комп'ютерну інформацію (заволодіння, перекручення або руйнування), при цьому є відомості про спосіб доступу і осіб, що вчинили дане діяння» (Лук'янчиков, Лук'янчиков, Петряєв, 2017: 473).

Цікавою також є позиція Д.В. Пашнева і М.Г. Щербаковського, які стосовно кримінальних проваджень за ст. 361–363-1 КК, зазначають, що вони можуть бути відкриті за зверненням власника комп'ютерної інформації (юридичної або фізичної особи) або в результаті виявлення ознак протиправного правоохоронним органом. А вже залежно від характеру вихідних даних про ознаки кримінального правопорушення науковці виділяють такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: «...Ситуація 1. Кримінальне провадження відкрито за зверненням (матеріалами) заявника, в якому встановлено ознаки злочину, вчиненого невідомою особою. Ситуація 2. Провадження відкрито за матеріалами заявника, в якому зафіксовано ознаки злочину, вчиненого встановленою особою. Ситуація 3. Провадження відкрито в результаті виявлення ознак злочину правоохоронним органом у процесі розслідування іншого злочину» (Волобуєв, Степанюк, Малайрова, 2018: 265-266).

У свою чергу, С.В. Самойлов відносно шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет», вирізняв наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: «...1) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця або встановлено, або достатньо

даних для її встановлення; 2) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця не встановлено, однак є певні відомості, що можуть вказувати на неї; 3) виявлено ознаки шахрайства, що вчиняється з використанням мережі «Інтернет». Особу злочинця не встановлено та відсутні будь-які дані, що можуть вказувати на неї» (Самойлов, 2014: 9).

А вже А.І. Кунтій вказував, що на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень в сфері ЕОМ можуть виникнути наступні типові слідчі ситуації: «...1) установлений факт неправомірного доступу до комп'ютерної інформації, є сліди злочину, встановлена особа злочинця, яка не заперечує своєї вини; 2) встановлений факт неправомірного доступу до комп'ютерної інформації, є сліди, що прямо вказують на особу злочинця, але він заперечує свою причетність до вчинення злочину; 3) установлений факт неправомірного доступу до комп'ютерної інформації, відомі особи, які за своїм службовим становищем несуть за це відповідальність, але характер їх особистої провини, а також обставини доступу є невідомими; 4) встановлений факт неправомірного доступу до інформації, вчинити який та скористатися результатами могли тільки особи з певного кола або відомі особи (фірми чи організації), зацікавлені в отриманні цієї інформації, однак недостатньо доказів, що свідчать про їх причетність, невідомий механізм учинення злочину; 5) коли є злочинний результат, наприклад дезорганізація комп'ютерної мережі банку, проте механізм злочину та злочинцеві невідомі» (Пряхін, 2016: 877).

На основі вивчення слідчо-судової практики нами було визначено наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням інтернет-банкінгу, а саме: вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням Інтернет-банкінгу, наявна особистісна доказова інформація, правопорушник відомий – 6 %; вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням інтернет-банкінгу, наявна особистісна доказова інформація, правопорушник невідомий – 64 %; вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням Інтернет-банкінгу, наявна матеріальна та особистісна доказова інформація, правопорушник відомий, але його дії замасковані під вид законних фінансових операцій – 9 %; вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням інтернет-банкінгу, наявна заява від потерпілого, відсутня достатня доказова інформація – 21 %.

Висновки. Підводячи підсумок, зазначимо, що типові слідчі ситуації є одним із найбільш важливих інструментів у руках уповноваженої особи для раціонального спрямування розслідування кримінальних правопорушень. Надано авторське визначення як побудованої на основі опрацювання певної категорії кримінальних проваджень інформаційної моделі з найбільш значимими ознаками та властивостями окремої категорії кримінальних правопорушень. На основі вивчення слідчо-судової практики було визначено наступні типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням Інтернет-банкінгу, а саме: 1) вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням Інтернет-банкінгу, наявна особистісна доказова інформація, правопорушник відомий; 2) вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням Інтернет-банкінгу, наявна особистісна доказова інформація, правопорушник невідомий; 3) вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням Інтернет-банкінгу, наявна матеріальна та особистісна доказова інформація, правопорушник відомий, але його дії замасковані під вид законних фінансових операцій; 4) вчинено кримінальне правопорушення, пов'язане з використанням Інтернет-банкінгу, наявна заява від потерпілого, відсутня достатня доказова інформація.

Список використаних джерел:

1. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф дис... канд. юрид. наук : 12.00.09. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 16 с.
2. Великанов С.В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : дис... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2002. 218 с.
3. Весельський В.К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25. С. 193–199.
4. Єфімов М.М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
5. Іщенко А., Щербаков Г. Проблема слідчих ситуацій, як складова навчального курсу криміналістики. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 2. С. 57–63.
6. Криміналістика : підручник / за заг. ред. Є.В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
7. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / за заг. ред. А.Ф. Волобуєва, Р.Л. Степанюка, В.О. Малярвої; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 312 с.
8. Лук'янчиков Б.Є., Лук'янчиков Є.Д., Петряєв С.Ю. Криміналістика : навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. в двох частинах. Ч. II : Криміналістична тактика. Методика розслідування. Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського. 2017. 505 с.
9. Самойлов С.В. Розслідування шахрайств, учинених із використанням мережі «Інтернет» : автореф. дис. ... к-та юр. наук : 12.00.09. Донецький юридичний інститут. Донецьк, 2014. 18 с.
10. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110–115.
11. Хижняк Є.С. Типові слідчі ситуації при розслідуванні статевих злочинів. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2012. № 4. С. 197–199.
12. Чернявський С.С. Теоретичні та практичні основи методики розслідування фінансового шахрайства : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2010. 610 с.

13. Шевчук В.М. Слідча ситуація: повнота, структура, види та її значення для оптимізації розслідування злочинів. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 1. 2014. С. 142–150.

References:

1. Velikanov, S.V. (2002). *Klasyfikatsiia slidchykh sytuatsii v kryminalistychnii metodytsi* [Classification of investigative situations in forensic methodology]: avtoref dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.09. Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 16 p. [in Ukrainian].
2. Velikanov, S.V. (2002). *Klasyfikatsiia slidchykh sytuatsii v kryminalistychnii metodytsi* [Classification of investigative situations in forensic methodology]: dys... kand. yuryd. nauk : 12.00.09 / Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Kharkiv, 218 p. [in Ukrainian].
3. Veselskyi, V.K. (2011). *Slidcha sytuatsiia yak katehoriia kryminalistychnoi taktyky* [Investigative situation as a category of forensic tactics]. *Borotba z orhanizovanoi zlochynnistiu i koruptsiieiu (teoriia i praktyka)*. № 25. pp. 193–199. [in Ukrainian].
4. Iefimov, M.M. (2018). *Rozsliduvannia zlochyniv proty hromadskoho poriadku ta moralnosti* [Investigation of crimes against public order and morality]: navch. posibnyk. 2-e vyd., dop. i pererob. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 188 p. [in Ukrainian].
5. Ishchenko, A., Shcherbakov, H. (2003). *Problema slidchykh sytuatsii, yak skladova navchalnoho kursu kryminalistyky* [The problem of investigative situations as a component of the criminology training course]. *Visnyk Odeskoho instytutu vnutrishnikh sprav*. № 2. pp. 57–63. [in Ukrainian].
6. Priakhin, Ye.V. (red.). (2016). *Kryminalistyka : pidruchnyk* [Forensics: a textbook]. 3-tie vyd., pererobl. ta dopov. Lviv : LvDUVS, 948 p. [in Ukrainian].
7. Volobuiev, A.F., Stepaniuk, R.L., Maliarovoi, V.O. (2018). *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Forensics: textbook]: u 2 t. T. 2 / za zah. red.; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 312 p. [in Ukrainian].
8. Lukianchykov, B.Ie., Lukianchykov, Ye.D., Petriaiiev, S.Iu. (2017). *Kryminalistyka* [Forensics]: navch. posib. dlia stud. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. v dvokh chastynakh. Ch. II : Kryminalistychna taktyka. Metodyka rozsliduvannia. Kyiv : Natsionalnyi tekhnichnyi universytet Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho. 505 p. [in Ukrainian].
9. Samoilov, S.V. (2014). *Rozsliduvannia shakhraistv, uchynenykh iz vykorystanniam merezhi «Internet»* [Investigation of fraud committed using the "Internet" network]: avtoref. dys. ... k-ta yur. nauk : 12.00.09. Donetskyi yurydychnyi instytut. Donetsk, 18 p. [in Ukrainian].
10. Stepaniuk, R.L. (2013). *Sytuatsiinyi pidkhid u formuvanni metodyk rozsliduvannia zlochyniv, vchynenykh u biudzhethnii sferi Ukrainy* [A situational approach in the formation of methods of investigation of crimes committed in the budgetary sphere of Ukraine]. *Pravo i bezpeka*. № 3 (50). pp. 110–115. [in Ukrainian].
11. Khyzhniak, Ye.S. (2012). *Typovi slidchi sytuatsii pry rozsliduvanni statevykh zlochyniv* [Typical investigative situations in the investigation of sexual crimes]. *Pivdenoukraiynskiy pravnychi chasopys*. № 4. pp. 197–199. [in Ukrainian].
12. Cherniavskiy, S.S. (2010). *Teoretychni ta praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia finansovoho shakhraistva* [Theoretical and practical foundations of financial fraud investigation methodology]: dys. ... d-ra yuryd. nauk : spets. 12.00.09 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 610 p. [in Ukrainian].
13. Shevchuk, V.M. (2014). *Slidcha sytuatsiia: povnota, struktura, vydy ta yii znachennia dlia optymizatsii rozsliduvannia zlochyniv* [Investigative situation: completeness, structure, types and its importance for optimizing the investigation of crimes]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. № 1. pp. 142–150. [in Ukrainian].